

Dede Korkut Hikâyeleri'nde Oğul

Sunur Efe Vural

Dede Korkut Destanları, Türk dilinin ve edebiyatının, Türklerin örf ve âdetlerinin, Türk ahlâk ve türelerinin, inançlarının, kahramanlıklarının, kısacası su katılmamış Türk hayatının olduğu gibi verildiği bir eserdir.¹ Dede Korkut Hikâyeleri'nde Türkler ve Türk kültürü açısından her türlü bilgiye ulaşılabilir.² Bu hikâyeler çoğunlukla oğul etrafında kurgulanmaktadır. Bu sebeple Dede Korkut Hikâyeleri'nde oğla verilen değer, oğulun toplumdaki görevi ve yeri, oğul sahibi olma anlayışı, oğul sevgisi gibi değerlere ulaşılması muhakkaktır.

1. Oğulun Önemi

“Oğlu olmayanların, hem Tanrı katında, hem de toplum katında yeri yoktur.”³ Oğlu olmayan bir hükümdarın yerine geçecek biri olmadığından yönetimi sona erecektir. Sadece kardeş, oğlu olmayan hükümdarın yerini doldurabilir. Bu ölçüde kardeş de oğul kadar önemlidir.

Bay Büre'nin Salur Kazan ile konuşmasında “Oğulda kısmetim yok, kardeşte kaderim yok. Ulu Tanrı beni kargımıştır, beyler, tacım, tahtım için ağlarım. Bir gün olacak, düşüp öleceğim, yerimde yurdumda kimse kalmayacak.”⁴ demiştir. Söylediklerine göre oğlu olmamasının sebebi Tanrı'nın onu kargımasından ileri gelmektedir. Oğlu olmadığı için tahtı ve tacı o öldükten sonra yok olacaktır; ancak Bay Büre'nin sözünde görüldüğü gibi oğul ile kardeş aynı değerde tutulmuş. Buna göre kardeş, oğulun yerini tutabilecek ölçüdedir, yani tacın ve tahtın devamını sağlayabilecektir.

Oğul, Dede Korkut Hikâyeleri'nde ne kadar önemli bir unsur olsa da söz konusu adalet oldu mu pek bir önemi kalmaz. Bu duruma örnek olarak Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu Hikâyesi gösterilebilir:

Boğaç Han tahta çıktıktan sonra babasının kırk yiğidini anmaz olur. Bunun üzerine kırk yiğit Boğaç Han'ı babasına kötülerler. Babası kırk yiğidin yalan kötülerine kanar ve kırk yiğidine oğlu için şunları söyler: “Varın, getirin, öldüreyim, böyle oğul bana gerekmez.”⁵

Söz konusu oğlu olsa bile Dirse Han, oğlunun suçu varsa, gerekli cezayı çekmesini ister. Bu da Türklerdeki adalet ve eşitlik anlayışını göstermektedir.

Babasıyla ava gidip dönmeyen oğlunu, hatunu Dirse Han'a sorarken şöyle der: “Karanlık gecede bulduğum oğul!” Buradaki “karanlık gece” sözü, bir oğla sahip olma yolundaki engelleri anlatır.⁶ Oğla sahip olmanın zorlukları Dede Korkut'un soylamasında da

¹ Orhan Şaik GÖKYAY, Dede Korkut Hikâyeleri, Kabalcı Yay., İst., 2006, s. 7

² Adnan BİNYAZAR, Dede Korkut, Yapı Kredi Yay., İst., 1996, s.35

³ BİNYAZAR, age., s.41

⁴ BİNYAZAR, age., s.39-40

⁵ Orhan Şaik GÖKYAY, Dede Korkut Hikâyeleri, Kültür Bakanlığı Yay., İst., 1976, s. 10

anlaşılmaktadır:

Oğul kimden olduğun ana bilür;
Er ağırın er yeynisin at bilür;
Ağır yükler zahmetin katır bilür;
Ne yerde sızlılar varsa çeken bilür;⁷

Dede Korkut'un bu soylamasında anlatılanlar anaya uyarlanılabilir. Mesela “ağır yükler zahmetini katır bilir” derken ananın hamilelikte çektiği zorluk anlatılmış olabilir.

Oğla sahip olmak ne denli zor olsa da her baba oğlu olmasını ister; çünkü oğlun yeri ve önemi Dede Korkut Hikâyeleri'ne göre tartışılmaz derecede önemlidir. Çocuğu olmayanı Tanrı'nın kargıması düşüncesinden dolayı toplum içinde bir çocuğa özellikle de oğla sahip olmakla ilgili bir baskı vardır. Bu durum Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu Hikâyesi'nde bulunmaktadır:

Hanlarhanı Han Bayındır yılda bir kez toy edip Oğuz beylerini konuklardı. Gine toy edip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırmıştı. Bir yere ak otak, bir yere kızıl otak, bir yere kara otak kurdurmuştu. Kimin ki oğlu, kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalksın, gitsin, demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun; oğlu kızı olmayanı Ulu Tanrı hor görmüştür, biz de hor görürüz, belli bilsin, demişti.⁸

Hikâyeden alınan bu kesite göre ana-baba üzerinde çocuk sahibi olmaları hakkında büyük bir baskı vardır. Oğul sahibi olanla oğlu olmayan arasında büyük bir ayrımcılık yapıldığı görülmektedir. Bu baskı altında kalan ana, çocuk sahibi olmak, bu ağır yükü taşımak istemese de buna zorlanabilir.

Oğla bu kadar önem verilmesinin sebebi sadece tahtın ve soyun devamını sağlaması mıdır? Bu görevi kardeşin de üstlenebildiğine göre oğlu önemli kılan başka unsurlar var mıdır? Oğlu erdemli kılan bir diğer unsur da kendisini ana baba yolunda “feda” etmek istemesidir. Bunun ana kaynağı ise sevgidir.⁹ Özellikle de ana sevgisidir.

2. Ananın Oğluna Olan Sevgisi

Dede Korkut Hikâyeleri'nde ananın oğla duyduğu sevgi babasından bile fazladır. Dirse Han'ın Oğlu Boğaç Han Boyu Hikâyesi'nde Dirse Han kendi öz oğluna kıyıp onu öldürmeye çalışmasına karşın anası onu aramaya Kazılık Dağı'na gitmiştir. “Oğlunun yokluğu karşısında kadın, bir dişi kaplan kesilir, babanın yapması gereken kahramanlıkları da üzerine alır.”¹⁰

⁶ BİNYAZAR, age., s.38

⁷ Orhan Şaik GÖKYAY, Dedem Korkudun Kitabı, Kabalcı Yay., İst., 2006, s.21

⁸ Orhan Şaik GÖKYAY, Dede Korkut Hikâyeleri, Kültür Bakanlığı Yay., İst., 1976, s. 1

⁹ BİNYAZAR, age., s.49

Dede Korkut Hikâyeleri'nde ananın oğla karşı duyduğu sevgi bir çok soylamada yer almaktadır:

Yavrum hani?
Karanlık gecede bulduğum oğul oğul hani?
Çıksın benim görür gözüm, a Dirse Han, yaman seğirir,
Kesilsin oğlan emen süt damarım, yaman sızlar,
Sarı yılan sokmadan akça tenim kalkıp şişer,
Bircik oğlum görünmez, bağrım yanar;¹¹

Karşı yatan karadağdan bir oğul uçurdunsa söyle bana,
Aslanına kaplanına,
Bir oğul yedirdinse söyle bana,
Kara donlu, azgın dinli kâfirlere,
Bir oğul aldirdinsa söyle bana,
Han babamın katına ben varayım,
Ağır hazine, bol asker alayım,
Azgın dinli kâfire ben varayım,¹²

Soylamaya göre Dirse Hanın Hatunu, Dirse Han'ın yanında oğlunu görmediğinde daha ortada bir şey yokken, daha Dirse Han konuşmadan telaşlanarak oğlunun başına ne geldiği ile ilgili sorular sormaya başlamıştır. Daha ortada hiç bir şey yokken anasının oğlu için bu kadar telaşlanması ona duyduğu sevgiden kaynaklanmaktadır. Buna benzer soylamalar Dede Korkut Hikâyeleri'nde çokça bulunmaktadır. Hele şu deyiş, bir ananın oğul karşısındaki sevgisini en yoğun ve yalın biçimde yansıtmaktadır:

Yoksa a kazan, ayağımdan çizmeyi atayım mı
Kara tırnağı ak yüzüme çalayım mı
Güz elması gibi al yanaklarımı yırtayım mı
Çemberime alca kanımı dökeyim mi
Ağır ağlayıp bağırmayı (şiven) senin yurduna salayım mı
Oğul! Oğul! diyerek bağırayım mı?¹³

3. Sonuç

Dede Korkut Hikâyeleri'nde oğul büyüdüğünde evin geçimini, han soyundan geliyorsa boyun devamını, evin ve ailenin korunmasını sağlayacağından dolayı ayrı bir önem taşımaktadır. Oğul kavramının günümüzde eski değerini önemli ölçüde kaybettiği artık yadsınamaz bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Yakın çağda erkek çocuğa sahip

¹⁰ BİNYAZAR, age., s.49

¹¹ Orhan Şaik GÖKYAY, Dede Korkut Hikâyeleri, Kültür Bakanlığı Yay., İst., 1976, s. 12

¹² Orhan Şaik GÖKYAY, Dede Korkut Hikâyeleri, Kültür Bakanlığı Yay., İst., 1976, s. 13

¹³ BİNYAZAR, age., s.50

olamamayı sorun edenler olsa bile çoğunlukla ana-baba erkek yerine kız çocuğa sahip olmayı pek sorun etmez; ancak Dede Korkut Hikâyeleri'nde Bay Büre, oğlu olmadığı için ağlayıp yakınmaktadır. Günümüzde ise böyle bir durum garip, hatta gülünç karşılanabilmektedir.

Oğlun toplumdaki statüsünün, hayat standardının ve yaşam biçiminin değişmesine, medeni ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak pek çok kültürel öğelerde meydana gelen köklü değişmelere boyun eğdiği görülmektedir.

—